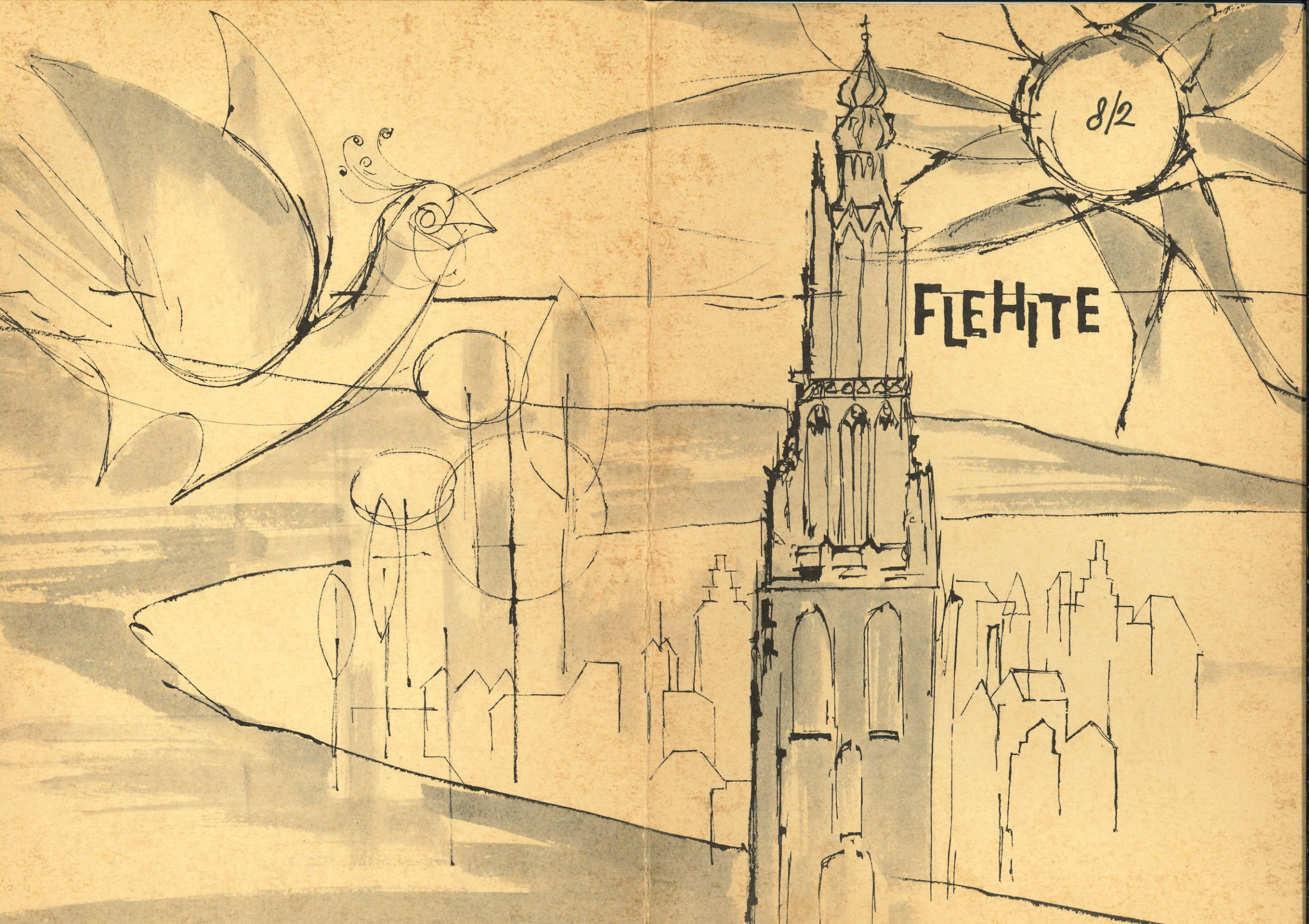

8/2

FLEHITE

FLEHITE

TIJDSCHRIFT VOOR VERLEDEN
EN HEDEN VAN OOST-UTRECHT

juli/aug. 1976 - VIII, 2

Redactie: Dr. W.J. de Boone
Drs. J.A. Brongers
Dr. J. Hovy
J.H.P. Kemperink
Redactieadres: Leusderweg 255, Amers-
foort
Aan dit adres artikelen en boeken ter recensie.
Administratieadres: Lage Boeschoterweg 16,
Garderen.
Aan dit adres abonnementen en advertenties.

Inhoud:

E. Heupers, De verkiezing van een moeder-
abdis in het klooster Mariënburg te Soest
in het jaar 1546 17

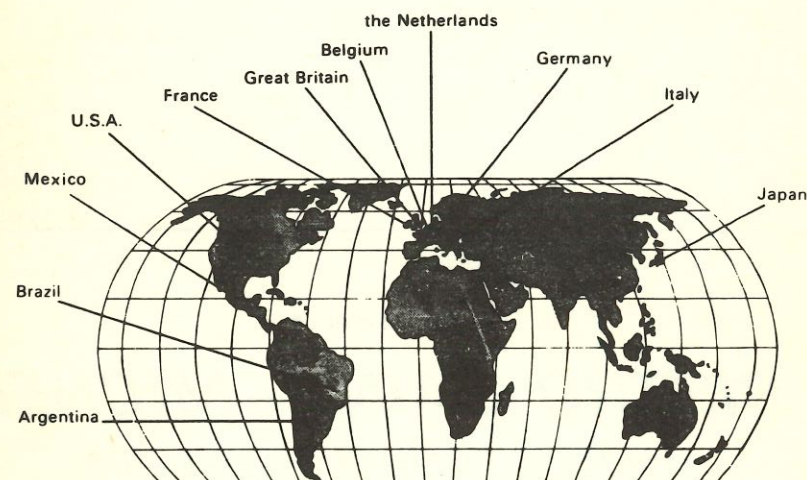
J.H. Kemperink, De Van Couwenhovens
en de Stichting van Amersfoort op Long-
Island 26

Uitgave: Stichting Tijdschrift Flehite
Omslag: J. de Valk
Druk: Drukkerij Elinkwijk, Utrecht

Abonnementen f 13,- per jaargang van
4 nummers. Giro nr. 43 76 83 t.n.v. Ad-
ministrators Flehite te Garderen.

Akzo Chemie
bedrijven
in de wereld

Hoofdkantoor Akzo Chemie

Amersfoort, Nederland
Stationsstraat 48
Postbus 247
Telefoon (033) 38422

Zoals we hadden beloofd is hier al spoedig aflevering 2 van deze jaargang. U mist hierin de vertrouwde rubriek KRONIEK. Niet omdat hier voor geen kopij was, integendeel, maar die moet gewoon tot het volgende nummer blijven overstaan. Maar we durven gewoon niet meer pagina's te drukken, omdat de rijksinstelling van de P.T.T. — waarschijnlijk in het kader van de inflatiebestrijding — de tarieven zo hoog heeft opgejaagd, dat een groot deel van het abonnementsgeld opgaat aan portokosten. Dat is tevens de reden waarom we het stratenplan van Nieuw Amsterdam op pagina 3 van de omslag hebben laten afdrukken. We hadden dit ook liever in de tekst gehad. Maar ja . . .
O ja, wilt U uw abonnementsgeld op het gironummer van de stichting storten? De administrator leeft in voortdurende zorgen. Er zijn abonnees die zelfs nog niet voor de vorige jaargang(en) hebben betaald! Doet U het? En nu dadelijk, anders vergeet U het weer.

De Redactie.

Sfeervol eten in

BISTRO SAINT-MICHEL

Lavendelstraat 7, Amersfoort, tel. 03490-33714

Geopend vanaf 2 uur 's middags

De Heren- en Damesmode van **MORGEN**

MODECENTRUM

VANDAAG bij

van der Kam

AMERSFOORT

DE VERKIEZING VAN EEN MOEDER-ABDIS IN HET KLOOSTER MARIËNBURG, TE SOEST, IN HET JAAR 1546

Engelbert Heupers

Twee kloosters

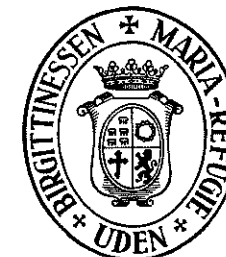
In de Middeleeuwen kende het kleine dorp Soest twee kloosters: Mariënburg en Mariënhof. Zij speelden een belangrijke rol zowel in het maatschappelijk als het geestelijk leven in die tijd.

Mariënburg was een dubbelklooster, waar Birgittijnen en Birgittinessen, in één orde verenigd, maar volkomen gescheiden, een hechte kloostergemeenschap vormden. Aan het hoofd van deze conventuelen: priesters, lekebroeders en nonnen, stond een abdis. Alle kloosterlingen waren haar trouw en gehoorzaamheid verschuldigd. Mariënburg lag aan de Eemstraat, tussen de Eemstraat en de Zwarte- of Neerweg, de huidige Peter van den Bremerweg. De boerderij "het Klooster" is nog een laatste overblijfsel, dat herinnert aan dit convent.

Het andere klooster, "Mariënhof" geheten, was gelegen in de buurtschap de Birk, dicht nabij de grens tussen Amersfoort en Soest, maar op het grondgebied van Soest, op de plaats waar nu de boerderij "het Lange Huus" is gelegen. In het klooster Mariënhof hadden zich de volgelingen van Geert Groote gevestigd. De Windesheimers werden ook wel de "Devoten" genoemd. Bij het volk stonden zij bekend als de "Birktenaars" naar de buurt waar het klooster zich bevond.

*Briefhoofd en zegel van
het Birgittinessenklooster
Maria Refugie te Uden.*

Schaarse berichten

De berichten over kloosters en het kloosterleven in de Middeleeuwen zijn zeer schaars. Het is bijzonder moeilijk zich een duidelijk voorstelbaar beeld te vormen van het toentertijd heersende maatschappelijk en geestelijk leven binnen een klooster. Hoewel iets van het kloosterleven de buitenwereld bekend is geworden, bleef toch veel verborgen en in een waas van geheimzinnigheid gehuld.

Bekend is wel het aantal kloosters dat zich binnen het oude Bisdom Utrecht bevond in 1517. Op dat tijdstip waren er in het bisdom, dat aanmerkelijk groter was in die tijd 477 kloosterlijke instellingen, respectievelijk 193 voor mannen en 284 voor vrouwen 1). Volkomen exacte cijfers van alle instellingen kunnen niet worden verwacht, maar genoemde cijfers stemmen nagenoeg overeen met de gedane opsommingen. Vrouwenkloosters waren doorgaans beter bezet dan mannenkloosters.

De Birgittijnen, die eigenlijk dubbelkloosters vormden - zoals te Soest ook het geval was - kunnen gevoeglijk tot de vrouwenkloosters worden gerekend, omdat de bewoners van deze kloosters toch meest vrouwen waren en mannen ver in de minderheid bleven.

De voornaamste nederzetting van de Orde van Sint Salvator, ook wel de Orde der Birgittijnen genoemd was Mariënburg te Soest, waar in 1546, toen het zijn grootste bloei had bereikt, 5 priesters, 2 lekebroeders en 20 zusters woonden 2).

Zoals reeds vermeld stond het convent onder leiding van een moeder-abdis,

die door de kloostergemeenschap werd gekozen. Na haar verkiezing en uitroeping tot abdis werd zij door de bisschop van het episcopaat, waarin het klooster was gelegen, gewijd.

Hoeveel abdisen er aan het hoofd van het klooster Mariënborg te Soest hebben gestaan is niet bekend. Uit de archivalia uit de 16e eeuw kennen wij slechts enkele namen. Van voor 1500 is ons geen naam van een abdis bekend. De namen, voorzover bekend zijn:

1505	Suster Yde Goyertss ⁿ	Abdisse
1543	Suster Herman ^a Pots	Abdisse
1546-1569	Evertgen Willemsdochter	Abdisse
1581	Magdalena Spirincx	Abdisse
1582	die E. Vrouwe Alydt Voncken van Mariënborg tot Zoest	
1611	Maria Goverts Vanspelt procuratrix van het Convent van Mariënborg. (Zij stond wel aan het hoofd van het klooster, maar had niet de titel van abdis).	

Over de keuze van een abdis in het klooster Mariënborg zijn wij ingelicht door een bewaard gebleven handschrift in de Bourgondische Bibliotheek te Brussel. Het manuscript is nadien bewerkt door Z. Eerwaarde Heer Gaugericus Hilhorst, geboren te Soest, 21 april 1822, Pastoor te Schalkwijk en Deken van het Dekenaat Wijk bij Duurstede 1878, overleden te Schalkwijk 18 juni 1884. Het betreffende charter is gedateerd 27 april 1546 en als bijdrage opgenomen in het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht 3).

Twee edellieden Hector van Hoxwier en Frans van Nyenroede, beiden Raad in het Hof van Utrecht worden verzocht een visitatie (onderzoek) in te stellen "nae den Convente van St. Brigitten oerders tot Zoest inden lande van Utrecht aldaer". Er was namelijk in een kapittelvergadering bekend geworden en besproken, dat in het Convent van Mariënborg te Soest, onlangs een electie (=verkiezing) had plaats gehad van een nieuwe abdis in de persoon van Evertgen Willemsdochter.

Gekozen abdis beschikte niet over de vereiste capaciteiten

Deze keuze wilden sommige leden van het Provinciaal Hof te Utrecht ongedaan maken en herroepen omdat deze abdis niet over de vereiste capaciteiten zou beschikken en omdat men zich niet had gehouden aan de wetten en voorschriften van Zijne Keizerlijke Majesteyt Karel V, die het recht "competerende tot nominatie" (benoeming van een nieuwe abdis) bezat.

De beide raadslieden hebben in hun bezit "een zekere acte van de Coninghe etc", die zij de kloosterlingen, na hun binnentreden overhandigen en waarmee ze hun het doel van hun komst in het klooster kenbaar maken.

De kloosterlingen antwoorden onvoorbereid, dat zij nog nooit gehoord hebben van het recht van nominatie van de Keizer en, als zij de missive van het Hof werkelijk hadden ontvangen, deze "electie gecasseert ende die voorsscreven suster Evertgen haer sleutelen nedergeleit hadde". De kloosterlingen waren dus te goeder trouw en verkeerden in de mening, dat zij nog altijd het recht tot keuze van een abdis hadden.

Dan volgt een ondervraging van alle leden van de kloostergemeenschap, mannen en vrouwen. Eén voor één traden zij het vertrek, waar de heren waren gezeten, binnen en werden zij aan een verhoor onderworpen. Vooral in het begin leek het meer op een verhoor dan op een gesprek. Pas aan het einde van het samenzijn werd er meer naar de toedracht gevraagd. Van Hoxwier en Van Nyenroede proberen aan de hand van de afgelegde verklaringen te weten te komen welke motieven er zijn geweest, die bij de verkiezing van Evertgen Willemsdochter een rol hebben gespeeld. Door hun systematische ondervraging komt al spoedig aan het licht - en zij zijn er zelfs van overtuigd - dat het hele geval van deze onwettige verkiezing lang zo erg niet is, als is voorgesteld. Het Provinciaal Hof te Utrecht had hier de aandacht op gevestigd, als zou de gekozen abdis corrupt zijn en door intrige en kuiperij haar verkiezing hebben bewerkstelligd. Van "zekere zijde" (hervormingsgezinden) werd voorgesteld en gesuggereerd, dat er in het dubbelklooster te Soest ongehoorde toestanden zouden plaats vinden. In de annalen is hierover echter niets te vinden, dat daarop zou wijzen.

Copie van de oudste kaart van de grensscheiding Utrecht - Gooi en uitgebreide omgeving. (Rijksarchief te 's Gravenhage Collectie Hingman). Op de achtergrond de stad Amersfoort, met ter rechterzijde galg op de Amersfoortseberg. Birk, getekend als een groot gebouw. (= Mariënhof) Kleyster (= Mariënborg). Op de voorgrond de Oude Kerk van Soest.

Het verhoor van de priesters en de lekebroeders

Augustinus de Rijck, "priester des Convents tot Zoest brigitten oerdens" is de eerste die zijn verklaring aflegt. Hij is 43 jaar oud en verklaarde:

"in verbis sacerdotij gevraecht zynde wie hem dunct nutste ende bequaemste te zyn om te wesen vrouw ofte abdisse van tselve Convente dat na zynen conscientie ende beste wetenscap geen nutter ofte bequamer en is dan Evertggen Willems dochter onlanx byde meeste stemmen vanden Conventualen aldaer geligeert soe die selve Evertggen tvoirenscreven Convent wel den tijdt van XVIII ofte XX jaeren gedient heeft als procuratrix denselven Convente ende mitz dien die gelegenheid ende saecken des voirscreven Convents kenlick zyn welke saken zy also geaddresseert heeft dat zy tselve zynde een vervallen ende desolaet Convent by huere industrie ende neersticheit in eeren gebracht heeft als te weten die renten ende incommen verbeterd soe mit aencopen als oic die landen in huere rechten weerde ende prys te brengen tot hondert guldens siars ende boven dien noch hondert guldens siars daer mede tconvent belast waer vuytgelost ende aen schulden die zy vundt tot VII^c guldenen eens die by haer betaelt zyn behalven oic noch tuschen twee ofte drie duysent guldenen daer mede zy tgetimmerd des voirscreven Convents verbeterd heeft verthoenen ons tot verificatie van tgene voirscreven is tslot van zekere rekeninge by deselve Evertggen voer den gehele Convente gedaen daer by blyct dat voirscreven Convent nyet meer dan vierdalf hondert guldenen te achteren was inden jaere XVc XLIIII den XIII^{en} dach in Novembry.

Gevraecht of die voirscreven Evertggen nyet een broeder gehadt heeft Roloff Willemsen genoempt die zekere penningen tot Vc gouden guldenen den Convente competerende opgebuert heeft welcke broeder naderhant hem banckeroet ende fugtyff gemaict heeft zeyt ende verclaert wel waer is dat die voirscreven Roloff zekere penningen totter voirscreven summe toe van diversche percelen opgebuert ende ontfangen hadde dan also tselve Convente sculdich was eenen M. Jacob van Bijler tot Amersfoort daer van zij den voirnoempden M. Jacob jairlix renten gaff soe is naderhant bijden voirnoempden Roloff die gehele summe mitten verlopen renten aen handen des voirscreven Meester Jacobs betaeld ende afgedaen geweest als zy seyde duechdelick blykende bij goede segel ende brieven registre ende rekenschap desselve Convents.

Seyt voirts dat indien die voirscreve Evertggen niet en waer dat die bequaemste nae hoer zoude zijn suster Alyt Vonck des voirscreven Evertggen suster dochter de welcke Alyde in plaetse vande voirscreven Evertggen procuratrix zoude zijn indien die voirscreven electie effecte zoude moegen sorteren"

De pater verklaart rustig en bedaard dat het inderdaad een feit is dat bedoelde Roloff een dergelijk groot bedrag had ontvangen, de opbrengst van diverse percelen land, welk geld het klooster Meester Jacob van Bijler te Amersfoort verschuldigd was. Naderhand was deze jaarlijkse rente van de landerijen, het gehele bedrag met de rente door genoemde Roloff aan Jacob van Bijler betaald. Tot slot verklaart pater de Rijck, dat als Evertggen Willemsdochter geen abdis zou kunnen worden, volgens zijn mening daarvoor het meest in aanmerking kwam, haar nichtje, Aleid Voncken. Deze zou toch procuratrix geworden zijn, als Evertggen abdis was geworden. Dan wordt Augustinus de Rijck zijn verklaring voorgelezen en moet hij zijn handtekening zetten onder het proces-verbaal.

Nu wordt Claes Gerritsz binnen geroepen, ofwel Nicolaas Gerardi, zoals zijn naam op papier netjes wordt vermeld, de oudste monnik van het klooster, ook priester. Hij is zeventig jaar oud en van die zeventig jaar is hij veertig jaar in het convent "geprofest" geweest, zoals hij zegt. Hem dunkt dat niemand bekwamer is te wesen "vrouw of abdisse dan Evertggen Willemsdochter, die tselve Convent twelcke geheel vervallen ende ruinoess was in zyne timmeraijie seer verbeterd ende gerepareert heeft". Zij heeft voor vier duizend carolus gulden gependend en diverse percelen land en renten aangekocht; schulden betaald en lopende renten afgelost. Bij zijn weten heeft het klooster geen bijzondere grote schulden, al staat het voor de gevolgen van een

Een Birgittines in het klooster Maria Refugie te Uden. (Foto Jetten Uden)

door de oorlog geleden schade "de leste oorloge, daerinne wy grote scaden geleden hebben, ende desen dyren tyt". Op de vraag, wie hij behalve Evertgen het meest geschikt als abdis zou achten, weet hij niemand te noemen. Woordelijk antwoordt hij: "dat hy nymant en weet in gehele Convent daer toe bequam te wesen ende dat hy daerom der voirscreven Evertgen zyn stemme inde electie gegeven heeft".

Dan komt Brodere Elisa Michielsz aan de beurt, zich noemende Helias Michaelis, oud 46 jaar. Hij is geen priester, maar diaken. Hij verklaart ook geen geschikter en bekwaamer abdis dan Evertgen te kunnen aanwijzen, al heeft hij niet op haar gestemd. Op de vraag dit te motiveren, zegt hij, het er niet mee eens te zijn geweest, dat Claes Gerritsz bij de verkiezing in het kapittel ook mee mocht stemmen en bovendien als stemopnemer mocht fungeren. Gerritsz heeft daar helemaal de waardigheid en de bevoegdheid niet toe, want hij heeft ettelijke jaren van zijn orde en professie "geappostateert", wat wil zeggen, dat hij enige jaren afvallig is geweest van zijn kloostergelofte. Op de vraag of hij nog iemand anders weet dan Evertgen, die in aanmerking komt als abdis, antwoordt hij: dat zij, "die goeden des convents wel geregeert ende geadministreert heeft".

Eenzelfde getuigenis legt de 28 jarige priester Anthonius Joannes de Amersfordia af. Hij verblijft reeds acht jaar in het klooster en kent geen betere vrouw dan Evertgen en voegt er aantoe, dat "deselve Evertgen een oetmoedich ende devote persoon is ende van goeden leven ende exmple". Hij acht haar de aangewezen persoon om als abdis op te treden.

Cornelius Othonis van Utrecht oftewel Cornelis Otten van Utrecht, oud 23 jaar, gewijd priester, werd gevraagd, waarom hij op Evertgen heeft gestemd. Hij antwoordt, dat hij geen betere en geschiktere vrouw kent dan Evertgen Willemsdochter. Hij heeft zijn stem op haar uitgebracht, omdat zij van alle conventuelen het meest geschikt is voor de functie van abdis, gezien haar talenten en bekwaamheden.

Als laatsten worden gehoord twee lekebroeders: Jan Janssens en Thonis Henrics zone, laatstgenoemde was 56 jaar oud. Beiden hebben hun stem uitgebracht op Evertgen Willemsdochter, die zij het meest geschikt achtten als abdis om de leiding op zich te nemen van Mariëburg.

Jan Janssens zegt, dat hij geen betere weet en daarom zijn stem aan haar heeft gegeven. De 56-jarige Thonis Henricszoon verklaart nagenoeg hetzelfde en voegt er aan toe "dat 't clooster merckelyk voortgegaen is by tyden Evertgen procuratrix geweest is". Beide lekebroeders droegen op hun grijze mantel een wit kruis met rode vlekken, welke zinnebeelden waren van de wonden van Christus. Of er ook nog niet "geprofeste" lekebroeders in het klooster zijn, wordt niet vermeld. Deze zouden immers niet stemgerechtigd zijn.

De afgelegde verklaringen worden door een ieder afzonderlijk ondertekend. Uit de verklaringen blijkt, dat de mannelijke priesters en broeders unaniem achter de door hen gekozen abdis staan.

Het verhoor van de Birgittinessen

Hun verklaringen zijn lang niet allemaal eensluidend en in het voordeel van de abdis Evertgen Willemsdochter. Sympathie en antipathie ontbraken niet in deze kloostergemeenschap.

Het eerste verschijnt voor Van Hoxwier en Van Nyenroede, de hoog bejaarde "procuratrix" van het klooster, die haar stem heeft uitgebracht niet op Evertgen, maar op Aeltgen Braems. Er was geen sprake van dat zij de Abdis niet bekwaam achtte, maar omdat zij de indruk kreeg dat Evertgen niet als abdis wilde worden aangewezen.

Beatris Gouts, 70 jaar oud, verklaart, "sy haer stemme nyet gegeven om dies wille dat sy alsoe seer screyden ende sy soe ongerne die laste vander voirscreven Convente angenomen hadde". Daarom heeft zij op Aeltgen Braems gestemd.

Ook zuster Engel van Eckvelt uit Langbroek, 70 jaar oud en Truytgen, dochter

Houten beeldje van de H. Birgitta van Zweden in de Birgittinessen Abdij Maria Refugie te Uden. (Foto Jetten Uden)

van Claes Aertsen (66 jaar) leggen een zeer gunstige verklaring in het voordeel van de Abdis af. Zij zijn één en al lof over Evertgen en weten geen betere. Zij hebben hun stem aan haar gegeven, omdat Evertgen altijd de belangen van het klooster nastreefde en "ende haer in alle dingen wel gehouden heeft soe in religie als andere duechdelijke wercken".

Truytgen merkt hierbij nog op, dat zij, wanneer de abdis zou komen te overlijden, op het moment geen andere in het klooster zou kunnen aanwijzen, die in staat zou zijn Mariënborg naar behoren te besturen.

Een verklaring van geheel andere aard is die van Hillegont Woutersdochter van Mijnden. Zij is 60 jaar oud en verklaart, dat zij tijdens de verkiezing inderdaad op Evertgen heeft gestemd, maar later bekend met de feiten, die haar achteraf ter ore waren gekomen, zeer zeker zou nalaten voor de tweede maal haar stem uit te brengen op Evertgen, de tegenwoordige abdis. Zij beschuldigt Evertgen er van dat zij "mit huer vier of vyven van huer Conventualen zekere penningen op zekere cloosters goeden genaempt trynenmaet opgenomen had welke penningen zy huer broeder Roloff gegeven heeft soe sy gehoert heeft". Verder zou Roloff nog 700 gulden van haar ontvangen hebben. Zij wist niet of deze bedragen waren terugbetaald. Dan verhaalt Hillegont, dat Evertgen "noch sess hondert guldenen op commer (= ten koste; ten nadele) van een Joffer t'Utrecht gehaelt heeft". Openlijk beschuldigt zij de Abdis er van in het geheim te hebben gehandeld.

Afgunst en naijver onder de vrouwen van het klooster traden bij de verklaringen naar voren en laten zien, dat men lang niet eensgezind achter de nieuw gekozen Abdis Evertgen Willemsdochter staat.

Anthonis Cornelisdochter (tussen 50 en 60 jaar oud), verklaart geheel uit vrije wil, "dat ter twee ofte drie in den convente zyn, die haer (Evertgen) affgunstich syn buyten hare schuld", dus zonder dat het aan haar ligt, want zij "heeft van haere administratie goede ende partinente rekeninge gehouden ende haer vrommelich gedraegen".

Inderdaad blijkt uit de verdere verhoren, dat Hillegont van Mijnden een klein aantal aanhangsters heeft, die haar op de voorgrond wilden plaatsen, inplaats van Evertgen Willemsdochter. Het zijn Lisbeth Dircsdochter, oud 83 jaar; Fyeten (Fietje), dochter van Gerrit Claeszoon, 48 jaar oud; Gertruyt, 50 jaar, dochter van Hermans Janszons en Suster Ariaen, 32 jaar oud, dochter van Jan Hermansen. Zij allen verklaren eensluidend, dat zij bij de eerste stemming op Hillegont van Mijnden hebben gestemd, maar bij de tweede stemming, op Evertgen Willemsdochter, toen duidelijk was, dat de meerderheid van de kloosterlingen voor haar was. Zij vinden haar dan ook wel bekwaam om abdis te zijn. Alleen zuster Gertruyt heeft een aanmerking op haar "seggende dat Evertgen wel bequaam is, maar somtyt een weich luyde roepende ende haestich is, daervoer zy zeer verveert (= bang) is".

Alle andere nonnen, die ondervraagd worden, spreken zich onverdeeld uit ten gunste van Evertgen, op twee na: Evertgen zelf en haar nichtje Alijd Voncken. De anderen zeggen eensluidend "dat er geen betere abdis denkbaar is dan zuster Evertgen Willemsdochter. Dit zijn de zusters Catharina, oud 70 jaar, dochter van Evert Verbeeck; Ermgard (68), dochter van Rycout Willems; Alydt Janssensdochter, oud 47 jaar; Marygen Petersdochter, 43 jaar; Wyntgen, 35 jaar, dochter van Willem Bosch; Aeltgen Braems, 45 jaar; Merygen van Oestrum, 33 jaar en Jantgen Evertsdochter, oud 23 jaar. Marietje Petersdochter heeft nog een briefje meegebracht "een cleyn cedelgen van een crancke suster", namelijk Stientje Hermansdochter, waarop gekrabbeld staat: "Ick suster Styntgen Hermanssen ick kyes suster Evertgen Willems tot myn abdys na mijn rechte concientie, soe en weet zeker nymand anders bequaem toe, In nomine pateris et filli et spiritus sancti".

Zuster Evertgen is wel gezien onder haar medekloosterlingen, ondanks dat zij misschien wat te voortvarend is in de ogen van enkelen. Zij is doortastend en houdt de teugels strak in handen. Dan is de beurt van de Abdis zelf om een verklaring af te leggen tegenover de heren visitatoren. Zij vindt zich zelf niet geschikt voor haar taak. "Mit screyende oogen" bidt zij de heren, "dat zy mochte van alsulcke last van deser digniteyt (= waardigheid) ontslagen wesen, seggende wel expresselick, dat die electie, die geschiet is, meer vuyt consideratie van tytlen goederen dan van der sielen

salicheyt oft vuyt vrese Goidts geschiet te wesen, bekennde haer selven insoffisant (= onbekwaam, ongeschikt) ende onbequaam om dieselve staet te bedienen voer Godt ende voer die menschen".

Volgens haar is er niemand beter en geschikter als abdis dan de huidige priores Beatris Gouts. Een jaar lang heeft deze, terwijl de vorige abdis ziek lag "t' clooster in goede exemple ende religie geregeert ende onderhouden".

Evertgen koestert de hoop, dat als Beatris door de dood wordt weggeroepen, er onder de dan inmiddels toegetreden nieuwe kloosterlingen één zal wesen, die geschikt is om als abdis op te treden. Zij verzoekt alsnog Beatris tot abdis uit te roepen.

Dan is de beurt aan Aeltgen Voncken, het acht-en-twintig jarige nichtje van Evertgen, die blijkbaar niet veel met haar tante op heeft. Zij verklaart, dat het "haer van harten leet is, dat Evertgen tot een Vrou (abdis) gecoren is". Zij verklaart niet waarom, maar zegt er wel bij, dat zij bij de verkiezingen haar stem heeft gegeven aan de priorin Beatris Gouts.

De laatste zuster die ondervraagd wordt is Jantgen Evertsdochter, oud 23 jaar. Zij verklaart, dat zij de tegenwoordige abdis haar stem had gegeven, niettegenstaande zij eerst Styntgen Hermansdochter had aangewezen.

Uit de verhoren blijkt van enige oneenigheid geen sprake te zijn. De heren visitatoren zijn van mening, dat er niets ongehoords is geschied. Van de zes-en-twintig kloosterlingen hebben er zich twintig uitgesproken voor de tegenwoordige Abdis, die daardoor reglementair is gekozen. Van ketterij of ongehoorzaamheid aan het Keizerlijk gezag is niets gebleken.

Wanneer enkele dagen later, op 8 mei 1546, in Utrecht in een zitting van het Provinciale Hof, de president Hector van Hoxwier, mede namens zijn collega en medevisitator Frans van Nyenroede, verslag heeft uitgebracht over hun bevindingen in het klooster Mariënborg te Soest, schrijft dit hoge college, door de secretaris L. de Broec hoeven de volgende brief aan 's Keizers Stadhouder-Generaal van Holland en Utrecht Lodewijk van Vlaanderen heere tot Praet etc., ridder van het Gulden Vlies:

Edele waelgeboren vermoegende heeren wy
bieden ons zeer tot U.E.

Mynheeren onlanx vernomen hebbende dat die vrouwe ofte abdisse vanden Convente van Zoest sinte Brigitte ordens gelegen inden dorpe van Zoest in Eemelant omtrent Amersfoort deser werelt overleden was ende dat zy geprocedeert hadden ter electie van een ander vrouwe zonder eenige voorgaende nominatie vander Keyzers Majesteyt hebben wy terstont gescreven aen tselve Convente den selven bevelende dat zy alsulcke electie als zy gedaen mochten hebben cassereren ende dat die geeligerde vrouwe haer electie te buyten gaen ende haer gheens dings als vrouwe onderwynden en zoude op peyne van inhabel te wesen ende ongehoorsaem der K.M. om wederomme geeligerde te moigen worden al achtervolgende zekere acte vander Ma. vande Coninginne daer van zynde ende ons over zekere jaeren toegezonden om ons in gelycken zaicken daer na te reguleren ende corts na tscopyen by ons aen tselve Convent gedaen hebben wij president ende Frans van Nyenroede ons getransporteert int selve Convent omme zulcke cassatie der zelve electie te doen ende om trecht vande nominatie des Keys. Mat. in desen te bewaeren ende te prescruteren wie vander religieusen aldaer die bequaemste zyn om vrou te wesen ende die religie best te doen onderhouden ende des Convents goideren ten meesten oirbaer ende welvaren des Convents te regieren ende aldaer comende is bevonden dat die zelve religieusen onse bevelen geobediert hadden en verclaerden die selve religieusen dat zy noyt vande voorscreven acte noch van trecht van nominatie des Keyzers gehoort en hadden casserende die electie ende dat die geeligerde vrouwe haer sloetelen neder geleyt hadde ende hebben die voirscreven president ende Nyenroede voorts geprosedeert tot inquisiter om te weeten wie de bequaemste personen zoude wesen om vrou te wesen als U.E. tselve breder vuyten verbale ende informatie hier by zynde vernemen zullen ende zoe ons dunckt ende wy

vuyt de selver informatie ofte scrutinir bevinden dat de meeste stemmen lopen dat suster Evertgen Willems dochter procuratrix desself Convent die zy geeli-geert ende gecoren hadden wel die geschickste ende bequaemste zoude zyn om byde Keys. Mat. genomineert te worden om vrou te wesen zoude ons duncken dat zyn Mat. ofte U.E. als stadthouder die selve daer toe zoude moigen nommieren onder correctie altyt vande selve U.E. die Godt almachtich lanck wael-farende vrolick ende gesont wille gesparen gescreven tUtrecht den VIII in Mey anno etc XLVI.

Uwe Ede guetwillige deerste ende andere
raiden in den hove van Utrecht.
L. De Broecheoven

Den Edelen Waelgeboren Vermogende heeren heeren Lodewyck van
Vlaenderen heere tot Praet etc. ridder vanden oerden vanden gulden Vliese
Roomschen Keyzers Mt. Stadthouder generaël over Holland ende Utrecht.

Inderdaad is Evertgen Willemsdochter door haar Conventuelen gekozen als abdis en door of namens de Keizer tot Abdis van Mariënborg benoemd. Zij heeft van 1551 de inmiddels sterk gegroeide en uitgebreide kloostergemeenschap bestuurd en geleid tot omstreeks 1570, toen zij kwam te overlijden. Zij werd opgevolgd door haar nicht Alijd Voncken.

NOTEN

- 1) R.R.Post, De roeping tot het kloosterleven in de 16^e eeuw. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam. 1950. Blz. 4
- 2) R.R. Post, a.w.. blz. 16
- 3) G. Hilhorst, Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Bijdragen verzameld en uitgegeven op last en onder toezicht van Z.D.H. den Aartsbisschop. Vijfde Deel, 3^e Aflevering. Utrecht. 1878. Blz. 385 e.v..

DE VAN COUWENHOVENS EN DE STICHTING VAN AMERSFOORT OP LONG ISLAND.

J.H.P. Kemperink

Op 21 maart 1630 zeilde de Eendracht, een schip van de Westindische Compagnie, van de rede van Texel. Het arriveerde op 24 mei voor het fort Nieuw Amsterdam op Manhattan. Aan boord bevonden zich o.a. Sebastiaan Jansz Krol, bevelhebber van de Compagnie op fort Oranje, die terugkeerde van een bezoek aan patria en ook de eerste kolonisten voor Rensselaerswyck, dat toen nog moest beginnen. Voor Kiliaen van Rensselaer die hen uitzond gold als belangrijkste man van deze groep Wolfert Gerritsz van Couwenhoven.

Couwenhoven was een erve enkele kilometers ten n.o. van Amersfoort op het Hoge Land gelegen. Op 15 januari 1630 had Wolfert zich voor zes jaar verbonden als pachter van een der zes boerderijen die de W.I.C. op Manhattan had aangelegd. Daags daarna al had Kiliaen van Rensselaer hem in dienst genomen om voor vier zomers de leiding te nemen bij het in kultuur brengen van de grond die Krol voor hem van de Indianen zou kopen.

Hij zou het druk krijgen. Van april tot november "ter tijt dat alle het wintersaet in d'eerde is" zou hij in Rensselaerswyck aan het werk moeten. Daarnaast had hij de zorg voor zijn eigen gepachte boerderij op Manhattan, terwijl hij tevens een oogje in het zeil moest houden bij het beheer van een andere boerderij op Manhattan, waar de pachter juist was gestorven. Van diens weduwe had Rensselaer het meeste vee gekocht en daardoor voelde Kiliaen zich een beetje verantwoordelijk.

Wat Wolfert Gerritsz bewoog naar Nieuw Nederland te trekken weten we niet, we kunnen er hoogstens naar raden. En het is verleidelijk dan te denken aan de bezetting van Amersfoort in 1629 door de Spaans-keizerlijke troepen onder Montecuculi, toen diens Kroaten de hele omgeving, dus ook het Hoge Land onveilig maakten. Dat zou Wolferts neiging om weg te trekken in de hand hebben kunnen werken. Daarbij is het goed mogelijk dat hij Van Rensselaer al kende en daarom naar Nieuw Nederland trok. Er zijn tenminste tekenen die daarop wijzen.

Het vele werk dat Wolferts Gerritsz in het nieuwe land moest verzorgen is hem waarschijnlijk te veel geworden, al zullen ook behalve zijn vrouw zeker enkele van zijn zoons met hem mee zijn gegaan. Op 9 januari 1632 schreef hij - of liever liet hij schrijven, want hij tekent met een kruisje - naar Kiliaen van Rensselaer dat hij graag zijn kontrakt met hem verbroken zou zien. Zijn vrouw voelde er niets voor om in het patroonschap te gaan wonen (zei hij). Een half jaar later schreef Kiliaen hem terug dat hij daartegen geen bezwaar had. Toch probeerde Kiliaen later hem en zijn zonen over te halen naar Rensselaerswyck te komen, eerst in 1634, toen het door het bestuur der kolonie werd verhinderd, en weer in 1636 toen Wolferts kontrakt met de W.I.C. afliep.

Maar ook toen ging Wolfert Gerritsz niet op de aanbiedingen van de patroon in. Het was wel de neiging van een boer om eigen grond te bezitten, die hem nu trok. Toen Kiliaen hem op 4 oktober schreef, had hij al bezit verworven op het Lange Eiland. Op 16 juni kocht hij samen met Andries Hudde van de Indiaanse eigenaars onder goedkeuring en in aanwezigheid van de sachs Penhawis en Cakapeteyno het westelijke deel van de vlakte genaamd Castateeuw op het eiland Sewan-hacky (Lange Eiland). Op dezelfde dag kocht Jakob van Corlaer het middelste en een maand later directeur Van Twiller het oostelijke deel. In tegenstelling met de anderen ging Wolfert Gerritsz er wonen en werken. Drie jaar later stond Hudde zijn rechten op huis, schuren en tuin aan Wolfert af. Dit was het begin van Amersfoort.

Wanneer Wolfert Gerritsz gestorven is weten we niet, in ieder geval vóór 10 september 1663.

Mogelijk was Gerrit Wolfertsz zijn oudste zoon. Die zou dan naar oud gebruik naar zijn grootvader zijn genoemd. In 1643 was hij lid van het College der Acht Mannen, een commissie gekozen uit de kolonisten, toen de autokratische directeur Kieft, die een verschrikkelijke oorlog met de Indianen had uitgelokt, het helemaal niet meer zag zitten. De Acht Mannen kwamen weldra met Kieft in konflikt. Ze wendden zich met hun klachten eerst tot de W.I.C., daarna tot de Staten Generaal, de hoogste macht in de Nederlanden. Het resultaat was dat Kieft zijn ontslag kreeg.

Kort daarna moet Gerrit Wolfertsz zijn gestorven. In augustus 1645 of '46 trouwt zijn weduwe Aeltje Cornelis met Elbert Elbertsz, mogelijk de Nijkerkse jongeman, die in 1637, 18 jaar oud, naar Rensselaerswyck was gegaan, maar er al weer gauw vertrok. Al vroeg had hij zich, zonder grondbrief of iets, tegelijk met de Amersfoorter Thomas Spicer in Amersfoort op het Lange Eiland gevestigd. Door zijn huwelijk kreeg hij een deel van het eigendom der Van Couwenhovens in bezit, waartegenover hij beloofde Gerritsz nog uitstaande schulden over te nemen en te zorgen voor de opvoeding van diens vier kinderen, van wie er een "swack ter bene" was. Een van deze vier, Willem Gerritsz van Couwenhoven bouwde na zijn tweede huwelijk met Jannetje Montfoort in februari 1665, dus na de Engelse bezetting toen Amersfoort al Flatlands was geworden, daar een huis dat nog tot in de jaren '20 van deze eeuw is blijven staan.

Toen in april 1664 afgevaardigden van alle Nederlandse vestigingen in Nieuw Nederland bijeenkwamen om de dreigende situatie van een Engelse aanval te bespreken, was Elbert Elbertsz een van de twee afgevaardigden van Amersfoort. Hij was toen een belangrijk man daar, bezat niet alleen een boerderij maar ook een winkel waar letterlijk alles te krijgen was en die het trefpunt was van de mensen uit de plaats.

Een andere zoon van Wolfert Gerritsz was Jacobus, mogelijk al in 1630 met zijn vader meegekomen. Volgens anderen zeilt hij pas in 1633 met zijn zwager Loockermans op de Southberg, het schip waarop directeur Wouter van Twiller, de voorganger van Kieft, naar Manhattan voer. In 1637 was hij weer in patria en confereerde daar met Kiliaen van Rensselaer die hem graag naar Rensselaerswyck had willen halen. Hij

bleef echter in Nieuw Amsterdam, waar hij woonde op de hoek van de Heeregracht en de Hooghstraet naast zijn brouwerij. (Voor deze en andere straten zie het stratenplan op p. 3 van de omslag).

Hij speelde een grote rol in het politieke leven van het kleine roerige stadje aan de Hudson. In 1646 werd hij lid van het College der Negen Mannen, vertegenwoordigers van de burgerij, die weldra in een levensgrote ruzie waren gewikkeld met directeur Stuyvesant, de opvolger van Kieft. Het ging hard tegen hard. Het College wendde zich tot de Staten Generaal met klachten over het wanbestuur der kamer Amsterdam van de W.I.C.. De burgers wensten onder dat bestuur vandaan te komen, ze vroegen maatregelen tot bevordering van de kolonisatie en de welvaart, en in ieder geval zelfbestuur van het stadje Nieuw Amsterdam zoals ook de steden in de Nederlanden dat hadden. Jacobus van Couwenhoven was een der ondertekenaars van dit Vertoogh en werd door de burgerij met nog twee anderen in 1649 naar patria gezonden om het aan te bieden en toe te lichten. Hij kwam in 1650 met een van hen terug met de voorlopige toestemming in bijna al hun wensen. Maar de kamer Amsterdam wist de zaak te rekken en toen gooide de eerste Engelse oorlog roet in het eten. Bijna het enige resultaat van de hele aktie was een eigen stadsbestuur.

Jacobus van Couwenhoven bleef als koopman en grondspeculant in Nieuw Amsterdam wonen. Op het laatst van zijn leven ging het hem niet zo goed meer. Toen hij stierf - in ieder geval vóór 12 april 1670 - was hij bankroet.

*Huis van Willem Gerritsz van Couwenhoven in Flatlands Neck (oorspr. Vriesens Hoek).
Naar een foto uit het begin van deze eeuw.*

Beter ging het zijn broer Pieter. Ook deze trok naar Nieuw Nederland. Misschien was hij de "Peter Wulphersen j(onge) m(an) van 't Hoogelant", die 16 maart 1639 te Amersfoort in ondertrouw ging en op 11 april 1639 trouwde met Jannetje Cornelis uit Amersfoort, weduwe van Bessel Elberts.

In ieder geval was hij in 1652 in Nieuw Amsterdam. Toen kocht hij een stuk grond aan de Paerlestraet, helemaal aan het einde links als men van de Hudson af kwam, vlak bij het Marcktveld. Daar bouwde hij een huis en woonde er minstens tot 1667. Daarbij bezat hij nog een huis met brouwerij aan de Princegracht naast de in 1662 afgebroken Latijnse school. Hij verkocht dit bezit in 1670 aan een consortium. En tenslotte kocht hij in 1660 nog het huis tegenover het zijne aan de Paerlestraet.

In 1653 kreeg Nieuw Amsterdam zijn eerste college van Burgemeesters en Schepenen.

Bij die eerste schepenen was ook Pieter van Couwenhoven. Ze vergaderden in de stads-herberg aan de Wael, de oever van de Oostrivier. Die herberg werd nu het stadhuis en er kwam zelfs een klokketorentje op.

De eerste bijeenkomst op 3 april van de nieuwe magistraat begon plechtig. Er was een speciaal openingsgebed: "... O Heere onse God wij ellendige menschen bekennen dat wij deese eere niet weerdich sijn. Wij bennen oock te swack en onbequaem om dese last uit te voeren, ten sij dat ghy O Godt ons dien selven helpt dragen. ... Verlicht te dien Eynde die duysterheynt onses verstants, dat wij het Recht van het Onrecht, de Waerheynt van de Leugen moogen onderscheyden en het recht reyn en onvervalscht uyt spreken. ... Aenneminghe des persoons laet verre van ons sijn. ... Geef oock dat wy niemant lichtelyck en ongehoord veroordeelen, maer de partijen gedulde-lyck Hooren. ..."

Een contrast met dit plechtige begin waren de wel erg wereldse kwesties die nu aan de orde kwamen. Eisen tot betaling van schulden of achterstallig loon en een ruzie met een pikante achtergrond. Joost Gooderis, een werkmans bij het Waaggebouw - hij woonde in een huisje aan het Slicksteegje - met de reputatie van een sukkel, maar met een knappe vrouw, Jaquemijntje Wallings, was door een stelletje jongelui aangeklampt toen hij terugkwam van de oestervangst op Oyster Eyland (nu Ellis Island). Ze begonnen hem te treiteren, maakten hem uit voor hoorndrager "net als het vee in de bossen". Ze vertelden hem in termen die nogal cru waren en niets te raden overlieten dat Allard Anthony, een van de vooraanstaande vrijgezellen in Nieuw Amsterdam, het met zijn vrouw hield en tenslotte vroeg een van hen of hij ook eens een keer aan de beurt kon komen net als Allard Anthony. Joost werd nijdig, sloeg erop en werd toen door een der jongelui met een mes gewond. En deze Allard Anthony was een der nieuwbakken schepenen! Hij schijnt angstvallig zijn mond te hebben gehouden, hij was advocaat en wist op tijd te zwijgen. Er kwam een kommissie om de zaak uit te zoeken, maar ook toen al diende die als kapstok. Er kwam nooit een uitspraak.

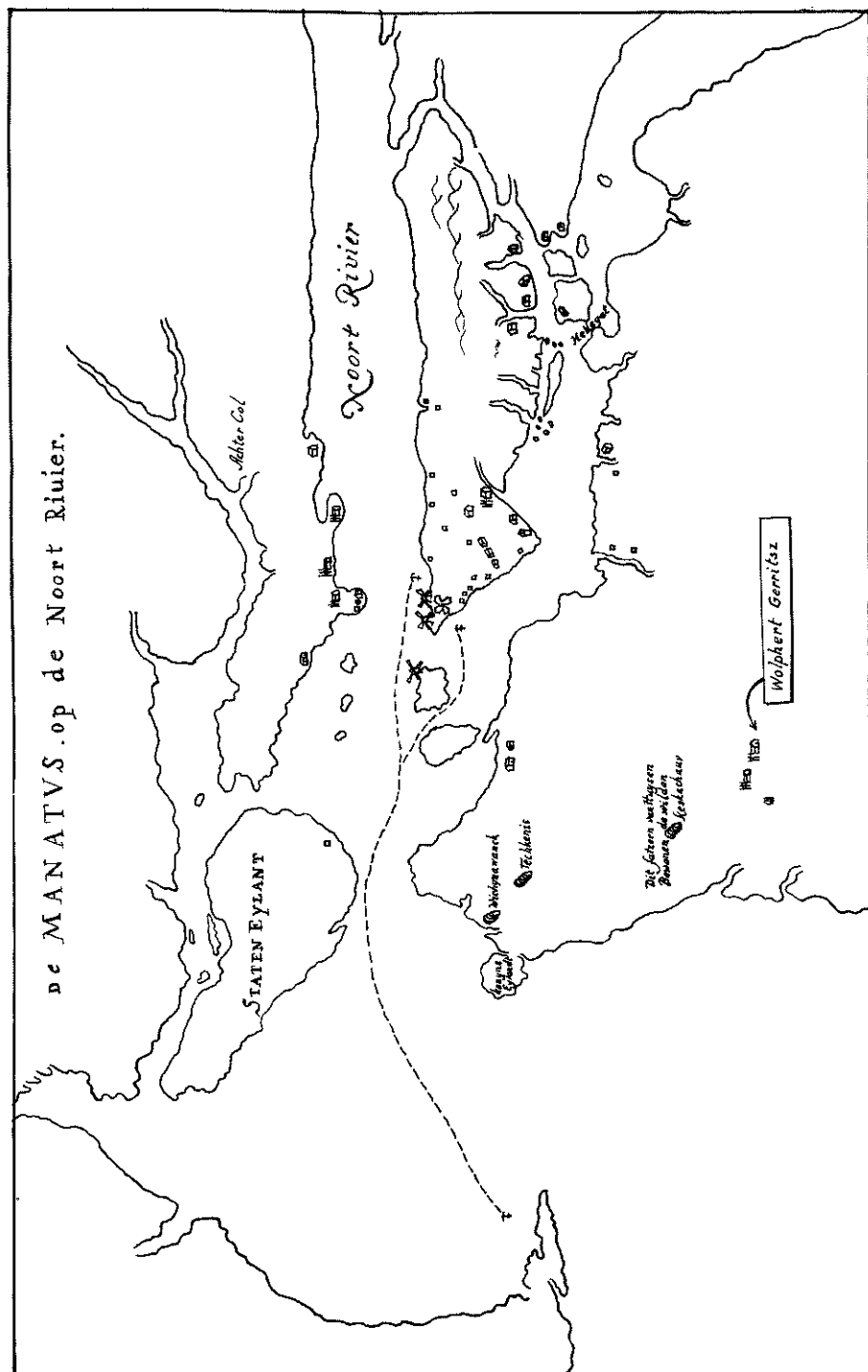
Wolfert Gerritsz had zeker nog een zoon, Johannes. Die trouwde met Gerardine, de jongste dochter van Nicasius de Sille. Deze was door de W.I.C. in 1653 benoemd als eerste raadsman naast Stuyvesant, na 1656 was hij ook schout-fiscaal van Nieuw Amsterdam. Later trok hij naar het Lange Eiland. Afstammelingen van Johannes van Couwenhoven wonen nog steeds op Long Island.

De vestiging van Wolfert Gerritsz maakte ongelukkige jaren door in de Indianenoorlog die door Kieft was uitgelokt. We weten niet wat er precies met Amersfoort is gebeurd, de meeste dorpen op het Lange Eiland, trouwens bijna alle plaatsen in Nieuw Nederland met uitzondering van Rensselaerswyck, waren er ellendig aan toe, de huizen en schuren vaak verbrand, het vee gedood, de mensen vermoord, ontvoerd of naar Nieuw Amsterdam gevlucht. Toch zijn ze na 1645 alle weer bewoond, ook Amersfoort.

Snel ging de groei daar niet, in 1657 woonden er 17 gezinnen, in 1675, maar toen was het al Flatlands geworden, 36 gezinnen. Toch deden ze in 1647 met de bewoners van Manhattan en Breuckelen mee aan de keuze van de 18 personen, waaruit Directeur en Raden het College der Negen Mannen kozen.

In het begin van 1653 had Nieuw Amsterdam zijn eigen bestuur gekregen, in het najaar van hetzelfde jaar kondigde directeur Stuyvesant aan Amersfoort, Breuckelen en Midwout te incorporeren. Toen dan ook op 10 december 1653 een conventie in Nieuw Amsterdam bijeenkwam van afgevaardigden uit alle plaatsen in Nieuw Nederland stuurde Amersfoort er ook drie onder wie Johannes Wolfertsz van Couwenhoven.

Maar de Engelse dorpen op het Lange Eiland hadden ook hun vertegenwoordigers gezonden en Stuyvesant werd daarom nijdig, vooral toen er aanmerkingen werden gemaakt op zijn autokratisch bestuur. Prompt werd de conventie door hem ontbonden, Breuckelen, Amersfoort en Midwout kregen de boodschap geen afgevaardigden meer te zenden.

Ondertussen groeide de Engelse dreiging. De eerste Engelse oorlog was aan de gang en in de Engelse koloniën, vooral die in het noorden, in Nieuw Engeland, werd de anti-Nederlandse stemming met de dag sterker. Daar beschouwde men de vestiging van de Nederlanders in Nieuw Nederland als een usurpatie. Dat was trouwens in overeenstemming met de wel zeer rechtlijnige gedachtegang van sommige kolonisten in Nieuw Engeland. Daar had men eens op een vergadering een aantal stellingen in bespreking gebracht. Eerste stelling: "Van de Heer is de aarde en alles wat daarop is". - "Aangenomen". Tweede stelling: "De Heer heeft de aarde gegeven aan zijn uitverkorenen". - "Aangenomen". Derde stelling: "Wij zijn de uitverkorenen van de Heer". - "Aangenomen".

In maart en april 1654 gingen Breuckelen, Amersfoort en Midwout in op het verzoek van het stadsbestuur van Nieuw Amsterdam om te helpen tegen een eventuele Engelse aanval. Van een troepje gewapenden van 40 man zou Amersfoort er twee leveren. Gelukkig ging door de vrede van Westminster in 1654 deze dreiging voorbij.

In april 1654 kreeg ook Amersfoort een vorm van zelfbestuur. Er kwamen twee schepenen. In Breuckelen kwam een schout en die vormde met schepenen van Breuckelen, Amersfoort en Midwout het distriktbestuur. Dat bleef zo tot 1661, toen kwamen ook Nieuw Utrecht en Boswyck erbij. Ze vormden nu de organisatie van de Nederlandse plaatsen op het Lange Eiland. Als zodanig richtten ze zich op 27 februari 1664 tot de kamer Amsterdam, want weer was de Engelse dreiging groot en werd met de dag voelbaarder, terwijl de kamer Amsterdam de verdediging totaal verwaarloosde. Men kon dan ook niets doen, toen nog in hetzelfde jaar, nog vóór het uitbreken van de tweede Engelse oorlog een Engels eskader Nieuw Nederland bezette.

Nieuw Amsterdam en Rensselaerswyck hadden al vroeg een eigen predikant gehad en na verloop van tijd wensten ook de Nederlandse dorpen op het Lange Eiland een dominee. In Midwout begon men met de actie. Dat lag trouwens centraal, tussen Breuckelen en Amersfoort in. In december 1654 zonden ze een verzoek in aan Directeur en Raden om verlof tot de bouw van een "preekhuys", een ruimte voor de exercitie van de godsdienst, met een kamer eraan voor de predikant "totter tijt en wyle toe de cassa wat larger is". Dan wilde men een echte kerk bouwen en zou het preekhuys de predikantswoning worden. Ze kregen toestemming en vroegen nu hulp aan Breuckelen en Amersfoort.

Ondertussen was er al een dominee gevonden: Johannes Theodorus Polhemius. Hij was predikant in de Paltz geweest, in Meppel, weer in de Paltz en daarna jaren in Brazilië, waar hij legerpredikant was bij de troepen der W.I.C.. Toen Brazilië door de Hol-

DE MANATUSKAART.

De hier gegeven kaart is gebaseerd op de zgn Manatuskaart. Het noorden is rechts. Ze geeft de toestand weer van ± 1639. De oorspronkelijke kaart is wschl. verloren gegaan. Ze was allicht een officiële kaart, gebaseerd op een opmeting van 1639 n.a.v. pogingen tot nieuwe emigratie in dat jaar. Een copie van ± 1665-70 bevindt zich in de Villa Castello bij Florence, een andere copie (de Harris-copie) in de Library of Congress te Washington.

De Castello-copie is hier enigszins vereenvoudigd. Zo zijn weggelaten enkele dieptelijnen en dieptecijfers. Verder staan in het origineel cijfers bij alle boerderijen (met hooiberg afgebeeld), huizen en optrekjes (de vierkantjes) en enkele letters. Deze passen bij een sleutel op de kaart die de eigenaren der diverse bouwsels aangeeft. Zo staat bij het bezit van Wolfert Gerritsz nr 36 en in de sleutel onder 36: "twee Bou(w)erijen) en 2 Plan(t)ages) van Wolfert Gerrits met 2 van Zijn Consoorten".

De omgekeerde ankers geven de geschikte ankerplaatsen aan, de streeplijnen de weg der schepen. Deze lijnen komen niet voor op de Castello-copie, wel als potloodlijn op de Harris-copie. Op de zuidpunt van Manhattan ligt het fort Nieuw Amsterdam. De drie molens zijn van rechts naar links: een korenmolen, begin 1664 door een nieuwe vervangen; een zaagmolen, deze was in 1638 kapot en is kort daarna verdwenen; nog een zaagmolen op Noteneiland (nu Governor's Island), in 1648 afgebroken.

landers werd ontruimd, trok hij naar Nieuw Nederland. De moeilijkheid was zijn salaris. De weinige inwoners konden hem moeilijk behoorlijk salariëren en de Bewindhebbers der Compagnie wilden geen geld uitgeven, ze zaten trouwens dik in de schuld. Hij had zelfs nog salaris uit zijn Braziliaanse tijd tegoed en hoeveel moeite Polhemius' vrouw ook deed, die met de kinderen naar Nederland was gegaan om dit in persoon te innen, het lukte niet, wel werd haar wat geld geleend. Ook de collega's in Amsterdam sprongen haar in haar armoe bij, terwijl Polhemius zelf in Nieuw Amsterdam telkens bij Directeur en Raden om ondersteuning moest aankloppen.

Eindelijk gaven de Bewindhebbers hun toestemming voor zijn benoeming, maar betalen wilden ze niet. Polhemius liet nu vrouw en kinderen overkomen, de Bewindhebbers betaalden de reis in de "Gulden Otter", maar kortten dit weer op het nog steeds achterstallige Braziliaanse salaris.

Het huis in Midwout was slecht gebouwd en in de koude winter van 1656 bijna onbewoonbaar. Directeur Stuyvesant had daarom planken gestuurd, maar die waren voor alles gebruikt behalve om het huis op te knappen. Polhemius klaagde bij Stuyvesant: "mijn huys blijft soo als het was open, en ick moet noch met mijn vrouw en kinderen op den gront en in de kouwe wonen en slaepen". Stuyvesant gaf de Midwoutse magistraat de wind van voren en nu werd het iets opgeknapt.

Maar salaris kreeg de goede man nog niet, hij moest telkens lenen bij Directeur en Raden. Toen greep Stuyvesant opnieuw in. Afsproken werd dat Midwout jaarlijks f 400,— zou opbrengen, Breuckelen en Amersfoort ieder f 300,—. Midwout bracht zijn portie op, in Amersfoort kwam men tot f 267,—, de resterende f 33,— kwamen van enkele Nederlandse inwoners van Gravesande. Alleen Breuckelen dat een eigen predikant wilde, gooide de kop in de wind en weigerde. Tenslotte betaalden ze ook daar onder dwang van Stuyvesant. Tot 1660, toen kregen ze hun eigen dominee. Polhemius bediende nu alleen nog Midwout, waar men een kerkje had gebouwd, en Amersfoort en bleef daar werken, ook toen het Lange Eiland in 1664 Engels werd, en Midwout en Amersfoort resp. Flatbush en Flatlands waren geworden. In 1676 stierf hij.

Maar ook na hem bleven Nederlandse predikanten de kerken op Long Island bedienen. In 1746 kwam de laatste, ds. Ulpianus van Sinderen, die in Flatbush woonde. In 1783, hij was toen 76 jaar, was hij bij een van zijn kinderen in Flatlands, toen hij een brief kreeg van het consistorie in Flatbush. Hij begon te huilen toen hij las: "wij hebben uw diensten niet langer nodig". Wel kreeg hij een jaarlijks pensioen van 50 pond, waarvan hij nog tot zijn dood in 1796 kon profiteren. Hij is op het kerkhof in Flatlands - het oude Amersfoort - begraven. Daar was de Nederlandse periode nu definitief voorbij.

LITERATUUR.

Hiervoor verwijzen wij naar de werken, genoemd in ons vorig artikel. Daarnaast noemen wij nog:

E.B. O'CALLAGHAN, *History of New Netherland; or, New York under the Dutch*, 2 dln, New York 1845-48.

H.H. KESSLER & E. RACHLIS, *Peter Stuyvesant and his New York*, New York 1959.

M.E. DILLIARD, *An Album of New Netherland*, New York 1963.

DE MOOR

Wijnen en Gedestilleerd - Langestraat 8 - Amersfoort
Tel. 16852

DE ZAAK VAN SMAAK SINDS 1881

VOOR LITTERATUUR

DE ALGEMENE BOEKHANDEL

Leusderweg 184, Amersfoort, Tel. 14935

bespreek uw wensen
en problemen
met de

STICHTING AMERSFOORTSE
KREDIETBANK

Aanvraagformulier wordt op verzoek per kerende post toegezonden

Telefonische afspraak is mogelijk

EEMSTRAAT 58 - AMERSFOORT

TELEFOON (03480) 1 65 27 EN 1 74 00

